

Å lytte med et mer velvillig øre

TEKST

Terje Hartmann

PUBLISERT 31. januar 2007

I desembernummeret av Tidsskriftet får Helge Holgersen mye kjeft og deng for sitt bokessay om *Underteksten* (Gullestad, 2006; Gullestad & Killingmo, 2005; Holgersen, 2006; Kristensen, 2006). Det virker som hans synspunkter er kommet helt uventet på førsteforfatter av boken. Jeg skriver dette innlegget fordi jeg gjerne vil gi uttrykk for at jeg ikke deler Gullestads synspunkter på Holgersens essay. Jeg har lest og forstått boken stort sett på samme måte som ham. Min oppfatning er at hans bokessay er grundig, velskrevet og informert. Jeg er dessuten bekymret for den terapeutiske ideologien som uttrykkes i boken.

En typologi av terapeuter

La oss anta at når det gjelder forståelse av pasienter, kan terapeuter inndeles langs et kontinuum der det ene ytterpunkt karakteriseres ved at en betrakter pasienten som en grunnleggende fiendtlig og motvillig person som med nær sagt alle midler forsøker å sabotere terapeuten og dennes forsøk på å yte hjelp. På det annet ytterpunkt befinner det seg en gruppe terapeuter som ser pasienten som en som har vært uheldig i livet, og som søker hjelp for å finne en løsning på en fastlåst og fortvilet situasjon. De fleste av oss befinner seg nok som terapeuter et sted mellom disse ytterpunktene. Jeg vil påstå at Gullestad og Killingmo tilhører den første gruppe av terapeuter. For denne gruppen blir den terapeutiske oppgaven å gjennomskue, avdekke og gi pasienten innsikt i sin «egenandel» og sine skjulte ønsker og fordekte mellompersonlige manøvreringer. Den store angst blir å la seg manipulere av en slik pasient og dermed la pasienten ture uhemmet frem med sine fastlåste og selvdestruktive væremåter. Terapeuter som heller mot det annet ytterpunkt, lar seg i forholdsvis liten grad styre av regler. De tar i bruk de botemidlene de rår over for å hjelpe pasienten ut av en vanskelig indre eller ytre psykologisk fastlåst situasjon. Dette innebærer farer for å gjøre feil, men også muligheter til å få kritikk fra pasienten og slik kunne korrigere feilene. De er ikke teoriløse, men har ingen faste regler som dikterer deres praksis. De må til enhver tid ta det ansvaret det er å handle uten å følge på forhånd fastlagte prinsipper.

Et klinisk eksempel

Et kasuistisk eksempel fra Gullestad og Killingmos bok illustrerer etter min mening hvordan terapeutens oppfatning av pasienten har innflytelse på arten av materiale som fremkommer. Eksemplet er hentet fra avsnittet om proaktiv identifisering. Det dreier

seg om en ung og vellykket åndsarbeider som stadig mislykkes i sine kjærlighetsforhold i den forstand at han etter en kort og intens periode dumper sin nye venninne.

«Etter en tid i analysen legger terapeuten merke til et spesielt fenomen. Hver gang hun peker på hvordan F trekker seg tilbake, det være seg i nære relasjoner eller i terapirelasjonen, svarer han umiddelbart og interessert: 'Ja, nettopp, *hvorfor* gjør jeg det? Hvorfor kan jeg ikke bare si fra at nå går jeg, uten å ha skyldfølelse for det, eller bli værende for den saks skyld – hvis det er det jeg vil? Hvorfor er jeg sånn? Hvorfor lærer jeg aldri?' Denne 'hvorfor'-holdningen går igjen, og den forsterkes når terapeuten prøver å tolke den underliggende morskonflikten. Etter hvert blir det åpenbart at Fs interesse er påtatt. Dypest sett er han slett ikke interessert i å forstå ubevisste sammenhenger, slik han annonserer. Tvert om, ved å spørre 'hvorfor' blir han uangripelig. På en subtil måte sørger han for å opprettholde en tilbaketrukket posisjon – uten å miste ansikt. Med denne strategien oppnår han også å lamme terapeuten. Hver gang hun inviterer ham til å kjenne etter eller å reflektere, er han først ute og erobrer scenen med sitt ivrige 'hvorfor'. Han stiller terapeuten 'sjakk matt' og får henne til å føle seg invadert» (Gullestad & Killingmo, 2005, s. 132).

Deretter følger en rekke mer eller mindre plausible teoretiske utlegninger om hva pasienten «oppnår» ved denne «manøveren». Den eneste empiriske evidensen som anføres for disse hypotesene, er den observasjon at manøveren får terapeuten til å føle seg utilstrekkelig. Det aner en at det det her egentlig går om, er hvem av de to som er flinkest. Dette er ofte et underliggende tema når to eller flere akademikere møtes, men er neppe den mest relevante forståelsen når den ene søker den annens hjelp til å komme bort fra væremåter som han har grunn til å mislike hos seg selv, og som skaffer ham unødvendig lidelse i livet. Som psykoanalytikeren P. A. Holter (1985) observerte, betyr «hvorfor» i en klinisk sammenheng sjelden det samme som vi mener med «hvorfor» i vitenskapelig forstand. I spørsmålet ligger det ikke først og fremst undring, men fortvilelse. Jeg vil derfor foreslå at pasientens spørsmål ikke er uttrykk for intellektuell nysgjerrig undring, heller ikke en subtil måte å få terapeuten til å føle seg inkompetent og impotent på, slik det fortolkes av terapeuten i eksemplet, men at spørsmålet først og fremst uttrykker anger og sorg. Pasienten gjør seg ikke uangripelig, men uttrykker sin følelse av hjelpeløshet og – sannsynligvis etter hvert – sitt berettigete sinne over ikke å bli forstått og hjulpet. Jeg vil foreslå at det han sier, mer er å forstå som: «Jeg skulle ønske jeg ikke var slik. Jeg skulle ønske jeg kunne lære å handle annerledes overfor kvinner jeg innledet et forhold til.» Slik er ordet «hvorfor» ofte å forstå i dagligtalen – for eksempel «Hvorfor skal dette alltid hende meg?», som verken bygger på en korrekt observasjon eller er uttrykk for intellektuell nysgjerrighet, men enklest kan oversettes med: «Jeg skulle ønske dette ikke hadde hendt meg!» Slikt kan en jo ikke garantere, men jeg vil tro at en slik forståelse av pasientens budskap ville gi innfallsport til en annen del av et univers, hvor ikke maktkamp og følelse av

intellektuell tilkortkorting var det mest sentrale spørsmål. Forhåpentligvis heller ikke for terapeuten.

Debatten hittil

Ellen Hartmann og jeg (Hartmann & Hartmann, 1985, 1986) forsøkte i sin tid å advare mot den rendyrkede form for såkalt psykoanalytisk teknikk som Killingmo (1984) forfektet. Vi mente at det tankegods han ga uttrykk for, dannet et ideologisk grunnlag for en form for forståelse og behandling av andre mennesker som var uheldig og til og med kanskje skadelig. Det er ikke uten tilfredsstillelse jeg noterer at Gullestad og Killingmos bok, der dette synet er enda klarere uttrykt enn det ble formulert i Killingmo (1984), har pådratt seg en hovedsakelig negativ anmeldelse. Fra mitt ståsted er det interessant at også andre øyne enn mine har kunnet gjøre den samme observasjon, og at Holgersen gir uttrykk for en tilsvarende bekymring over den forståelse av psykoanalysen og fortolkningen av dens behandlingsfilosofi som kommer til uttrykk i boken.

Da jeg leste *Underteksten*, spurte jeg meg selv: Er denne teksten nyttig til å forstå og behandle andre mennesker? Har den lært meg noe nytt og interessant? Jeg kan ikke si at den har det. Tror jeg at studenter vil ha nytte av den? Jeg tror ikke det heller. Så vidt jeg har kunnet lese den, inneholder den lite nytt i forhold til Killingmos tidligere publikasjoner. Det er derfor, etter mitt skjønn, ikke rimelig å kritisere Holgersen for at han ikke gir en fremstilling av Gullestad og Killingmos synspunkter og bidrag. Disse er kjent fra veldig mange av deres og andre teoretikers publikasjoner.

Hva for eksempel begrepet «bekreftelse» angår, ble dette opprinnelig innført omkring midten av forrige århundre i litteraturen om psykoterapi av Carl Rogers. Det skal godt gjøres å se forskjellen mellom psykoanalytisk og andre former for terapi hva denne teknikk angår. Når bekreftelse som terapeutisk teknikk til angstreduksjon av Gullestad blir fremhevet som et nytt bidrag til psykoanalysen, må det være tillatt å bemerke at innenfor dette forskningsområdet ser det ut til at hver fotsbredd erkjennelse blir svært langsomt og møysommelig tilkjempet, og at det er bra at det i Norge finnes psykologer som følger med også i andre publikasjoner enn de rent psykoanalytiske.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 44, nummer 2, 2007, side

TEKST

Terje Hartmann, Privat praksis, Oslo